

Govor specijalizovanog tužioca Dejvida Švendimana u Centru Grocije Lajdenskog univerziteta u Hagu u četvrtak 22. marta 2018.

Osvrt na vreme provedeno na dužnosti specijalizovanog tužioca i izazove koji predstoje

Uvod

Jula 2014. upravo sam privodio kraju četvrtu godinu rada u Kabulu u Avganistanu.

Kada sam jedne večeri pregledao svoju ličnu elektronsku poštu, naišao sam na pismo od prijatelja i kolege koga sam prvi put upoznao u Bosni i Hercegovini 2006. kada sam preuzeo dužnost međunarodnog sekretara Odjela za ratne zločine i organizovani kriminal u Državnom tužilaštvu u Sarajevu.

Kwai Hong Ip – Kip – i ja smo se dobro upoznali tokom skoro četiri godine koje smo proveli istražujući i krivično goneći zločin genocida, ratne zločine i zločine protiv čovečnosti u Bosni i Hercegovini.

Kao rukovodilac posebnog Odjela za ratne zločine i zamenik glavnog tužioca tokom najvećeg dela ovog četvorogodišnjeg perioda, Kip je radeći na svojim zadacima u Tužilaštvu – zadacima koji su uključivali najteža i najzahtevnija krivična gonjenja lica na najvišem nivou – stekao moje poštovanje i divljenje.

S Kipom se nisam čuo neko vreme i zanimalo me zašto me je potražio u Kabulu.

U pismu me je zamolio da ga pozovem.

Pozvao sam ga sledećeg dana.

Kip mi je rekao da naš zajednički prijatelj, ambasador Klint Vilijamson, privodi kraju trogodišnji mandat na dužnosti glavnog tužioca Specijalne istražne radne grupe Evropske Unije koju su osnovali Klint i Kip.

“Da li bih ja razmotrio da preuzmem Klintovu dužnost kada on s nje ode krajem jula?”

Kako nisam od onih koji išta odbijaju, pogotovo kada molba dolazi od nekog poput Kipa ili Klinta, rekao sam Kipu da sam zainteresovan – ko ne bi bio? Ali rekao sam mu i da se već bavim poslom koji smatram značajnim i vrednim kao Direktor isturenih operacija u Kabulu za Specijalnog generalnog inspektora za obnovu Avganistana (SIGAR).

U Kabulu sam imao ozbiljnog posla kao i obaveze prema porodici koje sam morao da uzmem u razmatranje pre nego što ga ponovo pozovem.

U to vreme sam radio za osobu kojoj se veoma divim – Specijalnog generalnog inspektora Džona Sopko – i bio sam odan misiji i ljudima za koje sam bio zadužen u Avganistanu.

Rekao sam Kipu da moram da porazgovaram sa svojom suprugom Bobi i sa Džonom pre nego što budem mogao da mu odgovorim.

Ukoliko se oni budu složili, nazvaću ga čim budem mogao i dati mu odgovor.

Zamolio me je da razgovaram sa Klantom čim bude upriličio razgovor.

S Klantom sam razgovarao narednog dana.

Klint i ja smo razgovarali o radu Specijalne istražne radne grupe, njenom nastanku i nekim od problema sa kojima su on, Kip i osoblje bili suočeni od osnivanja radne grupe 2011.

Razgovarali smo o problemima sa kojima će biti suočen njegov naslednik tokom naredne tri godine ili duže.

Iskreno mi je ukazao na zahteve ovog radnog mesta i ne baš izvesnu budućnost Radne grupe.

S istinskim uverenjem je govorio da se mora učiniti sve da se određena lica privedu pravdi za dela počinjena tokom godina sukoba na Kosovu kako bi se stradalnicima i žrtvama krivičnih dela počinjenih tokom tog vremena vratilo dostojanstvo.

Nismo razgovarali o suštini istrage niti o izgledima za podizanje optužnica.

Dok smo razgovarali shvatio je da sam sve zainteresovaniji.

Kada je shvatio da sam zagrizao, rekao mi je da ima i jedna začkoljica: još uvek ne postoji sud koji bi sudio u eventualnom krivičnom postupku koji bi proistekao iz rada Radne grupe.

Ja bih preuzeo istragu, rekao je, u odsustvu suda, u odsustvu tužilaštva i bez izvesnosti da će u dogledno vreme uopšte postojati sud ili regularno tužilaštvo.

Još uvek nije postojao čak ni zakon na osnovu kojeg bi sud i tužilaštvo bili osnovani i ovlašćeni da rade, a kamoli pravila koja bi regulisala njihov rad.

Ovakvu priliku nisam mogao da propustim.

Bio sam upecan i pre nego što smo završili razgovor, ali sam i njemu rekao, kao što sam i Kipu, da moram da tražim podršku i pristanak svoje supruge Bobi i Specijalnog generalnog inspektora.

Morao sam prvo s njima da razgovaram jer su oni bili ti koji bi morali da podnesu žrtve neophodne da bih ja mogao da radim taj posao ukoliko prihvatim i budem izabran.

Što se tiče Bobi, to bi bila još jedna u dugom nizu žrtava koje su ona i porodica podneli tokom više od četiri decenije; žrtve koje su mi omogućile da uradim neke prilično izuzetne stvari na nekim prilično izuzetnim mestima pod nekim prilično izuzetnim okolnostima.

Nakon što sam to objasnio Džonu Sopko, pitao me je da li i on može da mi se pridruži.

Bobi me je pitala da li mislim da imam snage, da li mogu da obavim to što se od mene traži i da li mislim da je vredno truda.

Ako mogu da doprinesem nečemu vrednom truda, podržaće me, rekla je, kao što je uvek činila.

Uzvratio sam Kipu poziv i rekao da pristajem.

I, evo, tu smo.

Promene

Ovo je je poslednji zvanični govor koji ću održati u svojstvu specijalizovanog tužioca.

Dugujem zahvalnost Karstenu Stanu i Centru Grocije Lajdenskog univerziteta što su mi ukazali čast i priliku da govorim pred ovim uvaženim skupom.

Nema skupa kojem bih se radije obratio.

Karsten predaje i mentor je svima vama koji ste budućnost ovog posla.

Da je sprovođenje međunarodnih krivičnih normi norma današnjice nije puka fraza.

Mnogi od večeras prisutnih, ja, sudija Trendafilova, moje kolege iz Tužilaštva, iz Veća i Sekretarijata, Džejms Stjuart, Ketrin Bomberger, moji prijatelji iz Međunarodnog mehanizma za krivične sudove, Specijalnog suda za Liban i Međunarodnog krivičnog suda – naši učeni prijatelji iz odbrane koji su ovde – su živi dokaz toga.

Zahvaljujući onome što je urađeno ovde u Hagu, gradu mira i pravde, mestu koje će mi mnogo nedostajati, i zahvaljujući onome što će se ovde raditi još godinama, izgledi za polaganje računa za zločine i dela kojima se krše univerzalno prihvaćene krivične norme u pravičnim, univerzalno poštovanim sudskim postupcima, ne mogu biti bolji.

Mnogi ovde prisutni koji su se opredelili da se bave ne samo proučavanjem već i praktikovanjem međunarodnog krivičnog prava imaju budućnost.

Biće mi teško da se sa svim tim oprostim.

Ovo je za mene bilo zaista nezaboravno iskustvo.

Svi ćete mi nedostajati.

Moj mandat je završen, ali posao Specijalizovanog tužilaštva i Veća nije.

Radnja se ne zatvara.

Samo će se uprava promeniti 1. aprila.

Kao što svi znate, ovo nije bio moj izbor.

Ja nisam podneo ostavku – jednostavno mi je moja vlada rekla da mi je vreme isteklo.

Takođe želim da vas sve uverim da moj odlazak za mene i za Specijalizovano tužilaštvo predstavlja ***samo kadrovsku promenu***, a ne promenu u fokusu ili posvećenosti, niti je promena u politici ili posvećenosti SAD, a nije niti momenat ili događaj koji signalizira bilo šta.

To je samo privremeni zastoj u kontinuitetu rada Radne grupe i Tužilaštva od njegovog početka 2011. i budućeg rada Specijalizovanog tužilaštva.

Imao sam tu privilegiju i čast da radim sa ljudima prema kojima ću uvek gajiti neizmerno divljenje i poštovanje – i, moram da priznam, veliku nakolnost – Džo, Kip, Kris, Alan, Dan, Nađa, Šon, Dagi, Rupert, Ras, Natali, Iva, Luiđi, Silvija, Mateo, i svi drugi koji su učestvovali u radu Specijalizovanog tužilaštva i ohrabivali me dok sam obavljao dužnost specijalizovanog tužioca.

Laska mi što su bili pomalo razočarani kada sam objavio da neću moći da ostanem posle 31. marta.

Najviše im se divim na posvećenosti radu Tužilaštva i njegovom mandatu, kao i predanosti međunarodnom krivičnom pravosuđu.

Možda su bili razočarani ali nisu nikada bili obeshrabreni.

Ne sećam se da je iko od njih ikada bio obeshrabren, čak ni onda kada bi to bilo normalno – čak očekivano, s obzirom na okolnosti.

Kao što sam rekao, ovo je samo promena.

Ona će malo značiti u pogledu rada Tužilaštva.

To je pogotovo tako jer će u međuvremenu Tužilaštvo voditi moj zamenik, čovek koji me je ovde i doveo, Kwai Hong Ip.

Kip će biti vršilac dužnosti, s punim ovlašćenjima specijalizovanog tužioca, do imenovanja novog specijalizovanog tužioca.

Nisam mogao Tužilaštvo da ostavim u boljim rukama – niti u boljem stanju.

Još nismo baš tamo gde bismo želeli da smo.

Ali smo tamo gde treba da budemo.

Večerašnje teme

Pretpostavljam da se mnogi od vas pitate šta je Specijalizovano tužilaštvo i ko smo mi i šta radimo – neki među vama su nesumnjivo došli nadajući se da će saznati kako mogu kod nas da se zaposle.

Neki od vas su možda došli u uverenju da će *prisustvovati “velikom otkriću”* – misleći da ću ja reći nešto novo o istrazi i u kom pravcu se kreće – ko bi mogao da bude optužen, da li će iko biti optužen, za šta može biti optužen, kako Tužilaštvo namerava da zadovolji teret dokazivanja ili da se suoči s pravnim izazovima kojih će nesumnjivo biti.

To, kao što sam siguran da znate, nije nešto o čemu ću da govorim.

O tužiocima govore njihova dela.

Što se konkretno tiče naše istrage, bojim se da ćemo se večeras držati tog načela.

Pa ipak, ne mislim da ćete biti razočarani onim što ću reći.

U kratkom vremenu koje mi stoji na raspolaganju prvo bih stavio Specijalizovano tužilaštvo u *istorijski i institucionalni kontekst* – kako je nastalo, tako da na osnovu toga steknete predstavu, sopstvenu predstavu o tome kako ovaj eksperiment u sprovođenju međunarodnih krivičnih normi može da utiče na buduće napore privođenja pravdi lica odgovornih za zločin genocida, ratne zločine i zločine protiv čovečnosti.

Ovde imamo po mnogo čemu jedinstveno viđenje pojma komplementarnosti.

Kosovo je pokazalo da je voljno, ali je uvidelo da nije u mogućnosti.

EU je to omogućila.

Tako je Kosovo, da bi ono zaživelo, uz pomoć EU i njenih država članica, formiralo skup namenskih institucija i postupaka po modelu kosovskog pravosuđa ali izmeštenih van Kosova s isključivo međunarodnim osobljem.

Takođe želim da vas upoznam sa nekim od *smernica za rad* koje sam izdao a koje su usmeravale rad Specijalizovanog tužilaštva dok sam obavljao dužnost specijalizovanog tužioca.

To nije ništa novo, ali ovo će biti prvi put da to javno iznosim.

Novi specijalizovani tužilac će, naravno, izdati sopstvene smernice za rad, moguće sa istom problematikom, ali želim da one koji možda ne znaju kako tužilac, pogotovo izvršni tužilac radi, ukratko upoznam s tim kako sam ja to pokušao da radim.

Tako ćete bolje razumeti šta radimo kako bismo postigli cilj - ishode koji su zakoniti, ali i ishode koje oni na koje oni utiču vide kao zakonite.

Takođe nameravam da *istaknem nekoliko izazova* sa kojima smo morali da se suočimo, pitanja koja smo morali da rešavamo i probleme koje smo morali da prevaziđemo da bismo danas bili ovde gde smo.

Kao što ću vam objasniti, istorijski gledano nisu svi ovi izazovi jedinstveni.

Ovo neće biti ni sveobuhvatan spisak niti temeljno razmatranje svega čime smo morali da se pozabavimo.

Nemamo dovoljno vremena i siguran sam da nemate strpljenja za tako nešto večeras.

Mnogi od izazova s kojima je Tužilaštvo bilo suočeno, s kojima jeste i s kojima će biti suočeno, su izazovi koji stoje i pred Specijalizovanim većima.

Ostavljam vam da o tome razgovarate u budućnosti s mojim naslednikom i sa sekretarom, dr Fidelmom Donlon, mojom bliskom i cenjenom prijateljicom i koleginicom, i sa časnim sudijom - mojom uvaženom koleginicom i dragom prijateljicom Ekaterinom Trendafilovom, predsednikom Specijalizovanog suda.

Na kraju ću, s vašim dopuštenjem, zaključiti izlaganje *kraćim ličnim osvrtom* na deceniju bavljenja ovim poslom.

Nadam se da mogu da vas nadahnem da se angažujete, ukoliko već niste, i da takvima ostanete ukoliko jeste – tako da odavde večeras odete s više energije nego kada ste došli.

Kao što ću vam reći prilikom zaključivanja izlaganja, ovaj posao – sve ovo – predstavlja mnogo više nego način da se zaradi za život.

Uveren sam da je to divan način da se proživi život – odmah posle igranja bezbola za novac, možda najbolji način.

Nastanak

Dakle, kako smo stigli dovdde?

Majkl Montgomery. Početkom 2000. godine, ekipa novinara koju je predvodio Majkl Montgomery, istraživački novinar s dugogodišnjim iskustvom u jugoistočnoj Evropi, zainteresovala se za uznemirujuća saznanja koja je on dobio u vezi s logorima u Albaniji, uključujući priče o smaknućima zatvorenika i vađenju organa.

S kolegom je posetio Albaniju 2002. i početkom 2003. da prikupi informacije o pritvorskim objektima u Albaniji i o otmicama sa Kosova i prebacivanju u Albaniju srpskih muškaraca i drugih lica nakon juna 1999.

Među tvrdnjama koje su Montgomery i njegove kolege istražili bili su navodi da su se u pritvorskim objektima vadili organi, te da se tim organima potom ilegalno trgovalo izvan Albanije.

UNMIK. Godine 2003, Montgomery je napravio rezime ovih navoda koji je uputio Kancelariji za nestala lica i sudsku medicinu tek osnovane Misije privremene uprave UN na Kosovu (UNMIK).

Na osnovu informacija koje je dostavio Montgomery, februara 2004. UNMIK i MKSJ su organizovali zajedničku istražnu i forenzičku posetu Albaniji.

Ta istraga je, međutim, iz raznoraznih razloga obustavljena.

Trebalo je da prođe još pet godina pre nego što su ova saznanja dospela u javnost.

MKSJ. MKSJ je vremenom pokrenuo krivična gonjenja rukovodilaca sa Kosova, ali se nijedan predmet nije bavio navodima o trgovini organima.

Dva najpoznatija predmeta – protiv Ramuša Haradinaja i Fatmira Ljimaja – okončana su oslobađajućim presudama.

Karla Del Ponte. U jednom od poglavlja memoara koje je objavila 2008, Karla Del Ponte, bivši glavni tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili MKSJ, tvrdi da visoki rukovodioci pokreta za nezavisnost Kosova snose odgovornost za trgovinu organima u koju je, kako tvrdi Majkl Montgomeri, bio uključen pritvorski centar Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) kojem je određenom periodu 1999. godine bilo dozvoljeno da radi u severnoj Albaniji.

Martijev izveštaj. Navodi Karle Del Ponte su do te mere šokirali Savet Evrope da je zadužio Dika Martija, švajcarskog senatora, člana Parlamentarne skupštine Saveta Evrope i bivšeg švajcarskog tužioca, da sprovede istragu čiji je ishod bio izveštaj koji je 2010. podneo Odboru za pravna pitanja i ljudska prava Parlamentarne skupštine Saveta Evrope.

Izveštaj senatora Martija stavljen je na uvid javnosti 7. januara 2011. godine.

U “Martijevom izveštaju,” kako je nazvan, zaključuje se da su visoki rukovodioci OVK, od kojih su neki sada na najvišim državnim funkcijama na Kosovu, od početka 1998. do kraja 2000. godine počinili teška krivična dela, uključujući ratne zločine i zločine protiv čovečnosti.

Senator Marti se u istrazi koju je sproveo prvenstveno usredsredio na trgovinu organima ali je obuhvatio i druge aktivnosti.

KPB i EULEX. Nedugo nakon objavljivanja Martijevog izveštaja, Komitet za politiku i bezbednost Saveta Evrope (KPB) zadužio je Misiju vladavine prava EU na Kosovu (EULEX) da sprovede krivičnu istragu polazeći od nalaza ovog izveštaja.

EULEX je formiran 2008. sa ciljem da pomogne institucijama na Kosovu da se stručno osposobe kako bi vremenom Kosovo bilo u stanju da preuzme pravosudne funkcije i funkcije organa unutrašnjih poslova koje je Misija UN na Kosovu (UNMIK) preuzela juna 1999. godine na osnovu Rezolucije 1244 Saveta bezbednosti UN.

Shodno ovlašćenjima kojima je uspostavljena misija na Kosovu, EULEX je imao izvršna ovlašćenja za sprovođenje krivičnih istraga i suđenja u predmetima koji su uključivali ratne zločine, krivična dela na nacionalnoj osnovi, organizovani kriminal i krivična dela smatrana suviše osetljivim da bi ih rešavali lokalni organi.

Ova istraga, zasnovana na tvrdnjama iznetim u Martijevom izveštaju, potpadala je pod mandat EULEX-a .

Specijalna istražna radna grupa (SIRG). Godine 2011, osnovana je Specijalna istražna radna grupa (SIRG) u okviru EULEX-a u cilju sprovođenja nezavisne krivične istrage radnji kojima se senator Marti bavi u svom izveštaju.

Prilikom formiranja SIRG, EU i EULEX su preduzeli značajne organizacione i administrativne mere da obezbede da njen rad ne bude podložan spoljnim uticajima i mešanju; da ne bude politizovan.

Ključni element svega što je urađeno od tada, vodeći princip za svakoga ko je angažovan od vremena nastanka SIRG, je da rad SIRG, a sada i rad Specijalizovanih veća i Specijalizovanog tužilaštva bude zaštićen od takvih uticaja i mešanja.

SAD su postavile bivšeg putujućeg ambasadora za pitanja ratnih zločina, Klinta Vilijamsona, za rukovodioca Radne grupe.

Razmena pisama aprila 2014. Aprila 2014, Ketrin Ešton, visoka predstavnica Evropske Unije za spoljnu politiku i bezbednost, i Atifete Jahjaga, predsednica Republike Kosovo, razmenile su pisma, koja je Skupštine Kosova potom ratifikovala kao međunarodni sporazum [ugovor], a kojima Kosovo poziva EU da pruži podršku – političku, finansijsku, administrativnu i logističku – za “specijalizovani sud u okviru sudskog sistema Kosova i specijalizovano tužilaštvo” za “prvostepene i žalbene postupke koji su rezultat istrage SIRG.”

Imajući u vidu prirodu navoda i osoba koje su predmet istrage, Kosovo se saglasilo da se “osetljivi postupci, uključujući saslušanje svedoka, odvijaju van zemlje.”

Pored toga, “podnesci i osetljiva dokumenta bi se podnosili i čuvali isključivo van zemlje.”

Da bi se sve ovo ostvarilo, Kosovo je obećalo EU da će osnovati “namenska odvojena sudska veća, koja bi bila izmeštena u treću državu u skladu sa sporazumom sa tom državom a koja bi obuhvatala sve stepene sudskog sistema, uključujući Ustavni sud, za sve krivične postupke koji se pokrenu na osnovu rada SIRG.”

Kosovo se saglasilo da će u takvim “strukturama” biti zaposleno i njima rukovoditi isključivo međunarodno osoblje.

Kosovo se saglasilo da “usvoji odgovarajuće zakone” i “neophodne ustavne amandmane” kojima bi se predvidela izmeštena Veća, Tužilaštvo i postupci i kako bi se s nekom drugom državom ugovorio i ratifikovao sporazum o zemlji domaćinu.

Visoka predstavnica, baronesa Ešton, konstatujući da “bliska saradnja” između EU i Kosova doprinosi “jačanju stabilnosti i prosperiteta u regionu”, odazvala se pozivu predsednice Jahjage da pruži podršku Specijalizovanim većima i Tužilaštvu.

U pogledu dalje podrške EULEX-a SIRG-u i šire, baronesa Ešton je potvrdila ono na šta je predsednica Jahjaga obavezala Kosovo, naime, da će EULEX podržati rad SIRG i postupke koji proisteknu iz njegovog rada do okončanja rada i postupaka.

Visoka predstavnica je u svom odgovoru konstatovala da će se rad Specijalne istražne radne grupe (“SIRG”) i “svi sudski postupci koji iz toga proisteknu” nastaviti do trenutka kada Savet Evropske Unije obavesti Kosovo da su istraga i rezultirajući postupci okončani.

Zakon o Specijalizovanim većima i Specijalizovanom tužilaštvu (“Specijalni zakon”). U avgustu 2015, Narodna skupština Kosova je usvojila ustavni amandman i

Zakon o Specijalizovanim većima i Specijalizovanom tužilaštvu (“Specijalni zakon”), u skladu s obavezom koju je Kosovo 2014. preuzelo prema EU.

Ustavni amandman i Specijalni zakon stupili su na snagu u septembru 2015. nakon što je Ustavni sud Kosova utvrdio da ni u jednom nema ustavnih neusaglašenosti.

Stvoreni su uslovi da EU ispuni obavezu koju je visoka predstavница preuzela prema Kosovu aprila 2014.

Evropska Unija. Krajem 2015. i početkom 2016, Evropska služba za spoljne poslove (EEAS) započela je tehničke pripreme potrebne za postavljanje praktičnih i pravnih osnova za ispunjavanje svoje obaveze da finansira nova Specijalizovana veća i Specijalizovano tužilaštvo i za rešavanje predstojećih finansijskih, kadrovskih i logističkih izazova koje te nove ustanove postavljaju pred EU kao donatora.

Za EU je ceo ovaj poduhvat predstavljao novo i jedinstveno iskustvo, u koje se hrabro upustila nedovoljno upoznata s tim šta znači istraga i krivično gonjenje zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina, naročito u okolnostima poput onih na Kosovu i u odnosu na radnje koje su se odigrale pre skoro dve decenije.

Ugovor o državi domaćinu. Početkom 2016, Republika Kosovo i Kraljevina Holandija su postigle sporazum da Holandija bude domaćin institucijama i postupcima predviđenim Specijalnim zakonom.

Privilegije i imuniteti i drugi ustupci odobreni su privremenim sporazumom kojim se omogućava izmeštanje institucija stvorenih Specijalnim zakonom u Hag i njihovo funkcionisanje tokom većeg dela 2016.

Bilateralni sporazum je u potpunosti stupio na snagu 1. januara 2017.

Finansiranje od strane EU. U junu 2016, KPB je dao uputstva za osnivanje i finansiranje Specijalizovanog tužilaštva i Specijalizovanih veća osnovanih Specijalnim zakonom i za finansiranje i podršku “izmeštenih postupaka” predviđenih Specijalnim zakonom tokom početnog perioda od pet godina koji teče od 15. juna 2016.

Specijalizovano tužilaštvo. Dana 1. septembra 2016, SIRG je formalno postao Specijalizovano tužilaštvo, kako je predviđeno Specijalnim zakonom. Tog istog dana sam prihvatio imenovanje na dužnost specijalizovanog ili glavnog tužioca Specijalizovanog tužilaštva na zakonom propisan četvorogodišnji mandat.

Sve je govorilo u prilog tome da ću biti u mogućnosti da radim do isteka mandata.

Iz razloga koji nemaju nikakve veze sa Tužilaštvom, radom Tužilaštva ili predanošću svih da se sve radnje sprovedu do kraja, to više nije moguće.

Nadam se da će uskoro biti izabran i postavljen novi specijalizovani tužilac, ali, kako sam već napomenuo, rad Tužilaštva i ono samo su bez obzira na to u najboljim rukama.

Dana 1. septembra 2016, Tužilaštvo je ušlo u novu fazu.

Preuzeli smo sva ovlašćenja, obaveze, odgovornosti i zadatke na koje se obavezala Radna grupa.

Specijalizovano tužilaštvo je jednostavno nastavilo tamo gde je Radna grupa prekinula – preuzimanje je teklo glatko, kao što je predviđeno Specijalnim zakonom.

Ali, od 1. septembra 2016, opterećenje specijalizovanog tužioca i Tužilaštva se izmenilo.

Specijalizovanom tužiocu stavljeno je u dužnost donošenje odluka o krivičnom gonjenju i zaposleni u Tužilaštvu su preuzeli ogroman zadatak analiziranja i procenjivanja svega što je urađeno kako bi se pripremio za donošenje odluka koje su samo na njemu o tome koga i za šta da optuži ako postoje dokazi koji to opravdavaju.

Više nismo samo sačinjavali izveštaje ili davali izjave o aktuelnoj problematici.

Naime, kada sam razgovarao sa ambasadorom Viliijamsom jula 2014, to je bilo godinu dana pre donošenja Specijalnog zakona, a ni to nije bilo izvesno – nije postojao sud, nije postojalo tužilaštvo, nije postojao pravilnik o postupku, još nije bilo budžeta za narednu fazu, ako će je uopšte biti.

Kao što sam već napomenuo, to više nije slučaj.

Postoje pravne osnove, institucije, pravilnici, finansijska podrška.

Specijalizovani tužilac sada mora da dokaže vanrazumne sumnje sve za šta nekoga optuži – van razumne sumnje u odnosu na svako lice i svaku optužbu koja je izneta i potvrđena.

Mandat i neke osnovne smernice za rad

Šta, dakle, mogu da urade specijalizovani tužilac i Specijalizovano tužilaštvo?

Mandat. Kako je izneto u Specijalnom zakonu, mandat Specijalizovanog tužilaštva je da ***istražuje i krivično goni:***

- “teška prekogranična i međunarodna krivična dela” kako su definisana Specijalnim zakonom – prvenstveno ratne zločine i zločine protiv čovečnosti kako ih definiše međunarodno običajno pravo;
- koja su vezana za radnje obuhvaćene izveštajem Parlamentarne skupštine Saveta Evrope koji je sačinio senator Dik Marti – ***Martijev izveštaj – koje je istraživala SIRG i njen naslednik, Specijalizovano tužilaštvo.***
- koja su počinjena tokom perioda koji pokriva Specijalni zakon – 1998, 1999. i 2000;
- koja su počinila lica nad kojima Specijalni sud ima subjektivnu nadležnost; i
- koja su počinjena na mestima nad kojima Specijalni sud ima nadležnost, ili
- krivična dela koja uključuju radnje koje ometaju ili ugrožavaju integritet istrage ili postupaka pred Specijalnim sudom.

Dobro utemeljena sumnja. U skladu sa članom 86 Pravilnika o postupku i dokazima (RoPE) koji su donela Specijalizovana veća, pre podizanja optužnice specijalizovani tužilac mora da se uveri da ***“postoji dobro utemeljena sumnja*** da je osumnjičeni izvršio ili da je učestvovao u izvršenju krivičnog dela iz nadležnosti Specijalizovanih veća.”

Iako nije “izričito uvršten i primenjen” u Specijalnom zakonu, uslov u članu 19 Specijalnog zakona da se Specijalizovana veća rukovode postojećim Zakonikom o krivičnom postupku Kosova u izradi Pravilnika o postupku i dokazima, kao i odsustvo nezavisne ili suprotne definicije termina “dobro utemeljena sumnja” u Specijalnom zakonu ili pravilnicima koje su

Specijalizovana veća usvojila ukazuju na to da termin kako ga koriste Veća u Pravilu 86 Pravidnika o postupku i dokazima treba tumačiti u svetlu tekuće definicije “dobro utemeljene sumnje” u Zakoniku o krivičnom postupku Kosova u članu 19 (1.12) Zakonika; naime,

. . . Posedovanje prihvatljivih dokaza koji bi uverili *nepristrasnog posmatrača* da se krivično delo desilo i da je okrivljeno lice izvršilo delo.

To je, dakle, osnovni test pri odlučivanju koga optužiti i za šta.

Dodatni kriterijumi. U skladu sa najboljom profesionalnom praksom, dao sam uputstva da dalje procenimo da li treba podići optužnicu, odnosno da li je optužba koju predlažemo potkrepljena:

- dokazima koji će biti dostupni za izvođenje na glavnom pretresu, i
- dokazima koji će imati izgleda da, nakon što ih ospori upućena, odgovorna i jaka odbrana, budu uverljivi u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu, te da dovedu do osuđujućih presuda koje će se održati prilikom žalbenog postupka za svakog optuženog i svaku optužbu iznetu na potvrđivanje.

Obaveze u pogledu ljudskih prava. U skladu sa Ustavom Kosova i Specijalnim zakonom, specijalizovanog tužioca i Specijalizovana veća, pored drugih međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, obavezuje i Evropska konvencija o ljudskim pravima.

Shodno tome, uz obavezu da obezbedi da optuženo lice uživa pravo na slobodu i bezbednost, te pravično suđenje i prava na zakonom propisan proces zagarantovana Ustavom Kosova, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, dužnost specijalizovanog tužioca je da žrtvama takođe pomogne da ostvare prava koja su im zagarantovana istim instrumentima.

Najvažnija od tih obaveza je da se sprovede razumna istraga o smrti i nestanku žrtava krivičnih dela u okviru mandata specijalizovanog tužioca, te da se pronađu, ekshumiraju i identifikuju lica koja se još uvek vode kao nestala, kako bi im se povratio identitet i kako bi se njihovi posmrtni ostaci vratili preživelim članovima porodice.

Moja politika je da se u ovom pogledu ulože maksimalni naponi u skladu s našim mandatom i resursima koji nam stoje na raspolaganju.

Ovome sam lično posvećen, i za to se svi svesrdno zalažemo.

Izazovi

Nacionalni vojni sudovi. Korisno je i donekle utešno sagledati stvari iz istorijske perspektive.

Tako gledano, neki od izazova sa kojima je suočeno Specijalizovano tužilaštvo su neverovatno slični onima koji su iskrsli i prevaziđeni prilikom osnivanja i rada nacionalnih vojnih sudova (NVS) pred kojima su Sjedinjene Države vodile trinaest suđenja u Nirnbргу u skladu sa Zakonom br.10 Kontrolnog saveta, nakon zatvaranja Međunarodnog vojnog suda (MVS) oktobra 1946.

U izveštaju koji je podneo sekretaru vojske po završetku suđenja vođenih između 1946. i 1949, brigadni general Telford Tejlor, glavni tužilac SAD za ratne zločine 1946, opisuje neke od ovih izazova i kako su ih nacionalni vojni sudovi rešavali.

Između ostalog, problemi koje je general rešavao prilikom osnivanja suda bili su:

- nalaženje kompetentnih osoba za funkciju tužilaca
- angažovanje i organizovanje službi podrške za tužioce i sud
- “konkretno pribavljanje i ocena dokaza, dokumentarnih i usmenih”
- “trijaža mase dokumenata koji su postojali u osvojenim dokumentacionim centrima i drugim depoima u Nemačkoj, Sjedinjenim Državama i na drugim mestima”
- ocenjivanje rezultata informativnih razgovora koje su sprovele ekipe obaveštajaca i drugi neposredno nakon rata, te informativnih razgovora obavljenih sa međunarodnim vojnim sudom.

“Kako je narastao obim dokumentarnih i usmenih dokaza i kako su ga pravnici i analitičari ‘sređivali’”, konstatovao je general, “postalo je moguće . . . pristupiti narednom zadatku: utvrđivanju toga koje pojedince treba optužiti i za šta ih treba optužiti.”

Tek kada je to postignuto i optužbe bile pripremljene, bilo je moguće započeti pripreme za održavanje suđenja.

Utvrđene su potrebne kvalifikacije za sudije.

Sudije su angažovane.

Utvrđene su kvalifikacije za branioce.

Oformljen je *Centralni sekretariat sa administrativnim odeljenjem* za podršku sudovima, uključujući angažovanje branilaca i “obezbeđivanje sredstava za njihov rad, te formiranje Centra odbrane koji je pružao širok spektar usluga braniocima i rukovođenje Centrom.

Takođe je bilo potrebno obezbediti fizičke uslove za sudove i njihovo osoblje.

Postoje, naravno, značajne razlike između onoga što je urađeno i što se moglo uraditi 1946. godine i zadatka koji stoji pred Specijalnim tužilaštvom 2018. godine, ali, kao što vidite, mnogo je toga istog.

Obrada hrpe materijala koji je trebalo analizirati. Pouke izvučene tokom glavnog pretresa u Nirnbergu, uz korišćenje onoga što je iza njega ostalo kada je završio sa radom 1946, i ogromna sredstva koja je general imao na raspolaganju – krajem oktobra 1946. za njega je radilo 400 ljudi, uglavnom za optužbu, a njihov broj je rastao – omogućili su relativno brzo prevazilaženje logističkih izazova, ocenu dokaza, odabir optuženih i odlučivanje o podizanju optužnica.

Ogromne arhive materijala i dokumentacije koji su imali dokaznu vrednost, a koji su sami po sebi predstavljali problem analitičarima i tužiocima, ipak su bili neposredno dostupni za uvid.

U slučaju Specijalizovanog tužilaštva i Radne grupe pre njega, dokazni materijal je velikim delom u posedu raznih država i organizacija, od kojih su neke iz različitih razloga nevoljne da dopuste uvid u njega.

Prikupljanje dokumentacije, pronalaženje svedoka, nalaženje drugog materijala koji može da ima dokaznu vrednost je u našem slučaju teže i zahteva strpljenje i upornost, kao i diplomatiju.

Specijalizovano tužilaštvo u ovom trenutku analizira i procenjuje oko 700.000 stranica dokumentacije, koju sačinjava oko 70.000 dokumenata, uz nekih 6.000 povezanih predmeta – video snimaka, fotografija, transkripata i ostalih materijala prikupljenih tokom istrage do današnjeg dana.

Njihov broj raste kako se naša istraga nastavlja.

Takođe analiziramo i procenjujemo na stotine informativnih razgovora sa svedocima i vodimo dalje razgovore, nastavljajući da radimo na ispunjavanju zadataka u okviru našeg mandata.

Potrebni su vreme i stručnost da se sve to obavi i da se uradi dobro.

Mi imamo manje resursa za rad nego što ih je imao general 1946.

Ali mi to nadoknađujemo organizovanošću, stručnošću, posvećenošću i predanošću ljudi koji rade u Specijalizovanom tužilaštvu.

Oni su u potpunosti posvećeni svom radu a rukovodioci sudskih i pravnih timova ih pravilno vode i usmeravaju.

Zadaci o kojima sam govorio moraju da se obave pre nego što se ispune kriterijumi koje sam prethodno opisao.

Biće potrebno još vremena da se sve to obavi i da se dobro obavi.

Mi posao moramo da obavimo ispravno i da ga obavimo dobro kako bismo bili sigurni da su standardi o kojima sam ranije govorio ispunjeni i kako bismo izbegli značajna kašnjenja i probleme u kasnijoj fazi.

To je takođe od suštinskog značaja ukoliko mislimo da ispunimo naš cilj da proizvedemo ishode koji su zakoniti, ali i ishode koje oni kojih se ishodi tiču vide kao zakonite.

Odgovornost. Kada se neka zemlja nakon sukoba obaveže da putem krivičnog pravosuđa procesuirala dela počinjena tokom sukoba ili u vezi sa njim, što je i dužna na osnovu niza međunarodnih konvencija i ugovora kojima je skoro sigurno obavezana, kao što je Kosovo, ***polaganje računa postaje prevashodni cilj.***

Tužilac se bavi odgovornošću; pojedinačnom odgovornošću za krivična dela dokazana van razumne sumnje putem dokaznog materijala koji je pribavljen na način koji se smatra pravičnim i pouzdanim ne samo prema međunarodnim standardima već i u relevantnim nacionalnim sistemima.

Odgovornost mora biti odgovornost za pojedinačna dela, a ne grupna odgovornost za bilo koju radnju obuhvaćenu Specijalnim zakonom.

Rad specijalizovanog tužioca i Specijalizovanih veća nije napad na istorijski prikaz o nezavisnosti Kosova niti prikaz o veteranima Oslobođilačke vojske Kosova.

Evropska unija ne ulaže toliko koliko ulaže, SAD me nisu poslale ovde, niti se bilo ko od nas koji ovde radimo bavi promenom istorije, atakom na stvorenu predodžbu, organizaciju, grupu ili nacionalnost.

Naš isključivi cilj je da uradimo ono što nam zakon i dokazi omogućavaju da uradimo kako bi određeni ljudi odgovarali za ***sopstvena dela.***

Duh savremenog međunarodnog krivičnog prava usredsređen je na pojedinačnu odgovornost za kršenje međunarodnih krivičnih normi.

Pojedinci u grupama, naravno, mogu da budu odgovorni za svoju ulogu u grupno počinjenim radnjama u zločinačkom cilju, ali odgovornost ipak ostaje lična; lična odgovornost za dela počinjena s krivičnim umišljajem.

Ukoliko organizacija kojoj optuženi pripada, koju kontroliše ili njome rukovodi, ili je pak koristi za zločinačke ciljeve, bude diskreditovana onim za šta je optuženi odgovoran, uzrok tome su krivična dela optuženog a ne oni koji optuženog istražuju ili krivično gone.

Osetljivi i ranjivi svjedoci. Utvrđivanje “baze zločina” u predmetima koji uključuju genocid, ratne zločine i zločine protiv čovečnosti će skoro uvek podrazumevati svedočenje žrtava navodnih zločina kao i dokumentarne i druge dokaze, uključujući materijalne dokaze i svedočenja posmatrača, kojima se potkrepljuju iskazi žrtava.

Dokazivanje odgovornosti za krivična dela po pravilu će podrazumevati svedočenja lica koja su u njima učestvovala, lica koja su u mnogim slučajevima sama krivično eksponirana, lica bliskih počiniocima krivičnih dela koja mogu iz prve ruke da svedoče o njihovim delima i namerama, te ostalih lica koja imaju neposredna saznanja o stvarima koje se moraju dokazati da bi se utvrdila vinost.

Takve osobe su najpodložnije zastrašivanju, pretnjama i ometanju.

Donatori i države kontributori moraju da se obavežu da će na sebe preuzeti odgovornost da doprinesu zaštiti takvih svedoka i da nam pomognu da obezbedimo njihovo prisustvo kada dođe vreme da svedoče.

Ovakvo postupanje sa svedocima se ne sme smatrati povlasticom ili nagovaranjem i treba preduzeti mere da se obavi na najefikasniji, najprofesionalniji i etički način.

Kako se nositi sa očekivanjima. Prepoznavanje i razumevanje očekivanja koja od nas imaju lica na koja se naš rad odnosi nam je stalni zadatak.

To je zadatak koji se mora ispuniti kako bi se doprinelo edukaciji i informisanju lica kojih se naš rad tiče na način koji uliva poverenje onima koje moramo da uključimo kako bismo obavili svoj posao.

U tom smislu, nikada ne smemo da obećamo više nego što možemo da damo niti više nego što nam naš mandat i resursi dozvoljavaju.

Nikada ne smemo dati manje od onog što smo obećali.

Zapravo, moramo ostati nezavisni.

U meri u kojoj je to pod našom kontrolom ili u kojoj možemo na to da utičemo, moramo da učinimo sve u našoj moći kako bi nas lica kojih se naš rad tiče smatrala nezavisnim.

Takođe moramo da budemo transparentni u granicama – zakonskim, profesionalnim i etičkim – koje važe za tužioce.

Dobronamerni donatori moraju da nastoje da ne čine institucije kao što je Tužilaštvo ranjivijim svojim nerazumevanjem prirode krivičnih istraga i krivičnog gonjenja genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti, kao i svojim prevelikim očekivanjima.

U odsustvu odgovarajućeg iskustva, moguće je da donatori smatraju da dela genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti nisu ništa više od vrste složenog krivičnog dela kojim se rutinski bave njihovi domaći tužioci i redovni sudovi.

Moguće je da očekuju da se istrage i krivično gonjenje obave u relativno kratkom roku sa vrstom resursa koji bi bili adekvatni u situacijama gde postoji uhodan sudski sistem.

Ovakvim gledanjem na stvari ispuštaju se iz vida jedinstvene karakteristike i s tim povezani zahtevi istrage i krivičnog gonjenja genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti.

To neminovno negativno utiče na planiranje, budžet i kadrovska pitanja.

Istraga i krivično gonjenje zločina genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti nisu samo složeni.

Oni se bave radnjama počinjenim usred haosa obično tako velikih razmera, kako u pogledu teritorije tako i štete nanete licima i imovini i tako drastičnim i rasprostranjenim u smislu posledica da su identifikacija, prikupljanje i čuvanje dokaza neuporedivo problematičniji i dugotrajniji i zahtevaju vanredna znanja i stručnost.

Radnje koje su predmet istrage često uključuju premeštanje velikih grupa ljudi, čineći postupak nalaženja i prikupljanja dokaza od preživelih i raseljenih lica teškim i mukotrpnim.

Često do istrage i krivičnog gonjenja genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti dolazi tek nakon što se stvore uslovi koji ih čine mogućim, često godinama pa i decenijama nakon počinjenih radnji.

I zbog toga su ove istrage jedinstvene i iziskuju mnogo vremena i resursa.

Donatori koji žele da podrže ovu vrstu istraga i krivičnog gonjenja moraju da počnu da razmišljaju na način kojim će osigurati da neće doći do slabljenja političke volje i da ni kratkoročno ni dugoročno neće doći do gubljenja interesovanja i ometanja rada institucija oformljenih u tom cilju.

Isto važi za političku celishodnost.

To, naravno, ne znači da donatori i države kontributori ne treba da insistiraju da institucije rade što je ekspeditivnije i efikasnije moguće, nadovezujući se na ono što se može naučiti i prilagoditi iz rada drugih eksperimenata u sprovođenju normi međunarodnog krivičnog prava.

Žurba ne pogoduje pravdi, ali isto tako ni neosnovano kašnjenje.

Što se više udaljavamo od trenutka izvršenja krivičnih dela, to će napori da se ona rešavaju izgledati manje verodostojnim a percepcija takvih napora kao zakonitih će biti sve slabija.

Ova očekivanja moraju se ispunjavati u okvirima zakonskih, profesionalnih i etičkih granica koje jedan tužilac mora da poštuje, kao i resursa koje ima na raspolaganju.

Zaključak

Na početku sam vam obećao da ću vas navesti na razmišljanje.

Takođe sam vam obećao da ću vam reći ko smo i kako smo nastali.

Sada imate predstavu o našem mandatu i o tome šta radimo da ga ispunimo.

Nadam se da vam je takođe jasnije kako mi gledamo na svoju ulogu tužilaca u ovoj novoj instituciji, a i da ste i vi stekli određenu predstavu o tome šta je uloga specijalizovanog tužioca.

Naznačio sam *neke od izazova* sa kojima smo se suočili do sada, čime se sada bavimo i čime ćemo morati da se pozabavimo u budućnosti.

Nadam se da sam uspeo da vas navedem da zaključite da će ono što se može naučiti iz ovog eksperimenta biti primenjivo i u drugim situacijama kojima će se morati posvetiti pažnja u budućnosti – situacijama koje možda neće biti moguće staviti u okvir Međunarodnog krivičnog suda; situacijama koje je bolje rešavati na domaćem planu, kada su domaće institucije voljne ili se pak mogu privoleti da budu voljne, ali jednostavno nisu sposobne da daju zakonite rezultate za koje je verovatno da će ih oni kojih se tiču smatrati zakonitim.

Kao što sam rekao na početku, voleo bih da sam u mogućnosti da sve ovo dovedem do kraja, ali posao ostavljam u vrlo sposobnim rukama.

Pratiću ga sada pažljivo – ali kao posmatrač.